

Jáhni v Čechách a na Moravě

Alois Kříšťan – Michal Opatrný

1. JÁHENSKÁ SLUŽBA PO 2. VATIKÁNSKÉM KONCILU

Biblické zprávy o začátcích jáhenské služby (Sk 6, Sk 7, Sk 8, 1Tim...) zřetelně ukazují, že jáhenské svěcení není svěcení primárně pro liturgii nebo vedení obcí, ale, jak to popsal koncil, *svěcení ke službě*.¹ Pátrání po tom, jak a kde se má tato specifická *jáhenská služba* uplatňovat, má úzké souvislosti se situací dnešního světa a s životem církve ve světě a vztahem církve ke světu. Jak celé církvi připomněl zvláště v Pastorální konstituci o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* 2. vatikánský koncil (1963–1965), má si všimnout a reagovat také na mnohé všední problémy tohoto světa. Stav vztahu církve ke světu v době před koncilem naznačil jezuitský provinciál německé provincie Alfons Höfer ve své přednášce, kterou na začátku devadesátých let 20. stol. otiskly *Teologické texty*:

V minulém století se církev nechala státem zatlačit do sakristie a nebránila se takovému rozdělení úloh, při kterém státu připadla starost o blaho občanů a církvi péče o spásu duší. Takový ústup do nitra nesmíme v našem století trpně akceptovat.²

Pastorace se vrací opět více ke službě bližnímu, k *diakonii*, která se ze své podstaty nemá dít jen v církvi nebo jen pro členy církve.

Lze ovšem namítnout, že se zmíněný problém týká každého křesťana, a ne jen jáhnů, protože každý křesťan je díky povinnosti vůči pravdě a spravedlnosti zavázán udržovat vysokou mravní a kulturní úroveň občanské společnosti.³ Vztah mezi jáhenstvím a spravedlností může být, viděno z Písma, mnohem užší:

V té době, kdy učedníků stále přibývalo, začali si ti z nich, kteří vyrostli mezi Řeky, stěžovat na bratry z židovského prostředí, že se jejich vdovám nedává každodenně spravedlivý díl. A tak Dvanáct svolalo všechny učedníky a řekli: „Bohu se nebude líbit, jestliže my přestaneme kázat Boží slovo a budeme sloužit při stolech. Bratří, vyberte si proto mezi sebou sedm mužů, o nichž se ví, že jsou plni Ducha, a pověříme je touto službou (Sk 6,1–3).

Sedm je později ve Skutcích apoštolů chápáno jako *jáhni* (Sk 8). Zde tedy můžeme připomenout a zdůraznit, že jáhenství jako konkrétní služba se od počátku odvíjí od poslání zjednávat nápravu nějaké nespravedlnosti⁴ a pečovat o všechny potřebné:

¹ Srov. LG 29.

² A. HÖFER, „Spor víry a spravedlnosti v životě církve,“ in *Teologické texty*, roč. 2, 1991, č. 1, s. 19.

³ Srov. K. SKALICKÝ, *Zápasy o zítřek*, Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 2000, s. 120.

⁴ V tomto smyslu odpověděl jeden z jáhnů na otázku, co ho motivovalo k přijetí jáhenství, v dále popsaném výzkumu: „K jáhenství mne motivovalo osobní rozhodnutí hlásat pravdu, a tak přispívat k nastolování spravedlnosti ve společnosti.“

(...) jáhen svou samotnou existencí i úlohami, které vykonává, zrcadlí ve shromáždění křesťanů tvář církve. Svou přítomností doplňuje její portrét podle charismatu, jež je vlastní jeho úřadu, tj. diakonie, služby lidem: je svědkem, nebo lépe svátostí církve, otevřené vůči světu a pozorné zvláště vůči nejmenším.⁵

2. METODOLOGICKÉ POZNÁMKY

Z uvedeného se nám rýsují dvě zásadní otázky: Vykonávají skutečně v současnosti čeští a moravští jáhni takovouto službu pro církve i pro svět? Je o tento způsob služby, a tedy i o jáhenství, zájem mezi případnými kandidáty jáhenství? To znamená mezi současnými studenty teologie, kteří se nepřipravují na kněžství.

Pro hledání odpovědi na první otázku je v této studii volena metoda průzkumu, kterého se zúčastnilo 25 jáhnů z českých a moravských diecézí. Průzkum probíhal prostřednictvím rozhovorů s jáhny vždy o několika základních tématech, která se jáhenské služby týkají. Pokud to bylo vhodné a okolnosti to dovozovaly, jednotlivá témata jsme v konkrétních případech různě rozváděli. Jáhni také odpovídali na otázku, zda by za určité změny okolností přijali kněžské svěcení. Odpovědi na tuto otázku totiž poměrně výstižně ukazují, jak sami jáhni chápou svou službu. Celý průzkum mezi jáhny byl doplněn dalším pomocným průzkumem na kuriích jednotlivých biskupství.

Pro odpověď na druhou otázku byla zvolena metoda dotazníkového průzkumu mezi studenty denního studia teologie, kteří nejsou kandidáty kněžství. Průzkum formou dotazníků proběhl v Olomouci na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého mezi studenty oboru *Teologie* a v Českých Budějovicích na Teologické fakultě Jihočeské Univerzity mezi studenty oborů *Teologie* a *Pastoračně-sociální asistent*.

Při samotném průzkumu mezi jáhny probíhala spolupráce velice dobře. Dá se říci, že byli potěšeni, že je o jejich službu a práci nějaký hlubší zájem. V dalším textu, po celkovém přehledu jáhnů v České republice, jsou uvedeny podkapitoly odpovídající jednotlivým tématům, o kterých bylo s jáhny hovořeno. Vzhledem k tomu, že šlo často i o informace částečně důvěrného charakteru, je na to při zpracování brán zřetel. Podobně je zacházeno i s tématy, které při rozhovorech otevřeli někteří z jáhnů. Tato témata, pokud je lze použít, jsou zařazena pod některé ze základních témat, kterému nejlépe odpovídají.

Dotazníkový průzkum mezi studenty teologie zodpovědělo 34 studentů z obou fakult, z celkového počtu 76, kteří tvořili cílovou skupinu.

⁵ O. WINDELS, „Jáhenská služba při liturgii,“ in *Služba trvalých jáhnů II*, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1998, s. 5.

3. ZAPOJENÍ ČESKÝCH A MORAVSKÝCH JÁHNŮ V PASTORACI

Jakými způsoby v současné době vykonávají svou službu čeští a moravští jáhni, ukazuje tabulka č. 1, která shrnuje výsledky průzkumu provedeného v diecézních kuriích. Jednotlivé služby jáhnů se samozřejmě různě prolínají. To znamená, že celkový počet jáhnů v diecézi neodpovídá prostému součtu počtu jáhnů v jednotlivých druzích služby.

Tabulka 1. Stav práce jáhnů v jednotlivých diecézích (1. pololetí 2002)

(arci)diecéze	PH	ČB	HK	LT	PL	OL	BR	OS-OP	AE	celkem
počet jáhnů	12	17	18	13	4	26	30	16	0	136
ženatí	10	14	17	13	4	24	26	15	0	123
celibátní	2	3	1	0	0	2	4	1	0	13
z toho v důchodu nebo mimo službu	1	0	10	1	1	16	12	8	0	49
administrátoři farností	1	8	1	1	1	0	0	1	0	13
výpomoc ve farnosti	4	4	4	10	2	4	13	3	0	44
církevní administrativa	4	1	1	1	0	4	2	2	0	15
civilní zaměstnání	7	4	2	6	1	3	15	2	0	40
Katolická Charita	0	0	1	0	3	0	3	1	0	8
diakonická pastorace	0	2	2	0	0	5	7	3	0	19

Poznámky: „v důchodu nebo mimo službu“: zde jsou uvedeni jak jáhnové důchodového věku ve službě, tak i jáhnové, kteří jsou zcela mimo službu;

„celibátní“: v brněnské diecézi a pražské arcidiecézi je vždy jeden z uvedených jáhnů žijících v celibátu řeholník;

„Katolická Charita“: uvedeni jsou jáhnové pracující na různý úvazek i jáhnové pracující pro Charitu dobrovolně.

Z poměrně velkého množství informací v tabulce můžeme provést základní rozdělení práce jáhnů podle vztahu jejich práce k církvi jako celku:

3.1 Jáhen – profesionální pastorační pracovník

Jedná se především o jáhny, kteří různými způsoby profesionálně vypomáhají ve farní pastoraci nebo jsou přímo administrátory farností na základě CIC k. 517.2. Zajímavé je, že s farní pastorací pomáhá více jáhnů v Čechách než na Moravě. Naopak je pochopitelné, že počet jáhnů-administrátorů je v Čechách samozřejmě větší než na Moravě. Tuto službu zná z přímé zkušenosti na Moravě zatím jen diecéze Ostravsko-opavská. V české provincii jáhni spravují farnosti ve všech diecézích. Za povšimnutí stojí situace v diecézi České Budějovice, kde administruje farnosti osm jáhnů, což je prakticky polovina všech jáhnů diecéze. Dále celkem 19 jáhnů z obou provincií působí v *pastoraci diakonické*. To znamená například v domovech důchodců, věznicích apod. Jsou zde započítáni ale pouze ti, kteří jsou k této službě nějakým způsobem řádně ustanoveni. Jde o 14 % z celkového počtu jáhnů, což je

dost nízké číslo. I pokud připočteme 6 % jáhnů pracujících v Katolické charitě, nezískáme ani číslo odpovídající čtvrtině počtu jáhnů z obou provincií. Navíc tyto dvě služby často vykonávají titíž jáhni.

3.2 Jáhen – dobrovolný pastorační pracovník

Celkově jde přibližně o třetinu jáhnů, kteří mají civilní zaměstnání, vedle kterého se věnují pastorační službě ve farnosti, ze které pocházejí, nebo také diakonii, např. v městské charitě. Nejsou vyloučeny ani kombinace, tedy že vedle svého civilního zaměstnání má jáhen povinnosti jak ve farnosti, tak v diakonii. Je také možné, že dobrovolná je jen jedna ze služeb a za druhou je i částečně placen. Nejčastěji však jde v této kategorii o případ, kdy je jáhen pouze v dobrovolné službě farnosti. Jde o velmi autentickou jáhenskou službu, protože tito jáhni tráví většinu svého času „ve světě“. To v důsledku znamená, že jednak do světa přinášejí Kristovo evangelium, ale také že mohou svou práci ve farnosti *strhávat* pozornost církve k potřebám tohoto světa, které se jí týkají. Jáhni v této službě se ovšem dostávají do problematických situací. Často totiž vykonávají službu na úkor svého civilního zaměstnání, což se většinou projeví na jejich platu. Důsledky potom nese zejména rodina jáhna. Z toho je patrné, že text kanonického práva o tom, že jáhen pracující v civilním zaměstnání má hradit své životní náklady pouze z civilního platu,⁶ přináší v konkrétní praxi některé otázky. Nebo naopak, že na jáhna jsou kladeny nároky, které tento předpis vůbec nezvažuje. Výjimkou je, když jáhni například dostávají základní příspěvek ke svému platu, je jedno zda civilnímu nebo církevnímu, nebo když jsou v církvi zaměstnání na různě velký částečný úvazek. Předpisy Kongregace pro klérus si jsou vědomy rozdílných životních situací jáhnů v různých částech světa, a proto na tento problém pamatují a vyzývají biskupy, aby v rámci partikulárního práva tento problém řešily přímo farnosti, které by ze svých zdrojů měly vyrovnat civilní plat jáhna.⁷

3.3 Jáhen – zaměstnanec církve mimo pastorační

Řada jáhnů, asi třetina, je zaměstnána jako úředníci konzistoří, například jako biskupští sekretáři nebo ceremoniáři, ekonomové diecéze, stavební technici atd. V moravské církevní provincii potom také jako *vedoucí oddělení pro trvalé jáhny*. Několik jáhnů pracuje jako úředníci pro některé řády nebo kongregace, nebo pracují v jimi zřízených organizacích a zařízeních. Vždy však také patří i do jedné z předešlých dvou kategorií. To znamená, že buď pracují v některé z církevních institucí, kde se nevěnují pastorační nebo diakonii, ale administrativě, ale zároveň jsou i ve farní pastorační, většinou ve své domácí farnosti. Pro farnost potom pracují buď zcela dobrovolně, anebo na částečný, ale i celý úvazek.

⁶ „Ženatí jáhnové, kteří se zcela věnují církevní službě, zasluhují odměnu, z níž mohou uspokojit potřeby své i své rodiny; ti, kteří pobírají odměnu ze světského zaměstnání, které vykonávají nebo vykonávali, hradí své životní náklady z těchto příjmů.“ CIC 1983, k. 281.3.

⁷ KONGREGACE PRO KLÉRUS, *Direktorium für den Dienst und das Leben der ständigen Diakone*, Vatikán: Editrice Vaticana, 1998, čl. 20.

4. MOTIVY, KTERÉ VEDLY K PŘIJETÍ JÁHENSTVÍ

Z rozhovorů lze stanovit čtyři skupiny motivů, které jáhny zapojené v průzkumu vedly k přijetí jáhenského svěcení.⁸ Rozdělením na čtyři okruhy není vyloučeno, že by jednotlivé motivy spolu nesouvisely, nebo se nějakým způsobem neprolínaly. Poměrně velká část jáhnů našla svou skutečnou identitu až po svěcení. Někteří z jáhnů právě proto mluví o tom, že jejich vlastní motivace k jáhenství se stále mění; mají také obavy, že u nich nejde o povolání, ale například pouze o vlastní touhu nebo i výmysl. Jiní ovšem mluví o povolání, na které neměly jejich představy o vlastním životě vliv.

Motivací k přijetí jáhenství byla touha prohloubit, rozvinout nebo upevnit svou službu církvi. Muž, který s tímto postojem vstupoval do jáhenství, většinou působil ve farnosti jako mimořádný přísluhovatel svatého přijímání, méně také jako katecheta apod. V těchto případech někdy existoval „mezistupeň“, kdy kandidát jáhenství nejprve pracoval jako pastorační asistent a teprve později přijal jáhenské svěcení. Po svěcení se situace vyvíjela dvěma základními směry. Buď nový jáhen zůstal prakticky nadále tím, čím byl ve farnosti před svěcením, a to zvláště pokud ve farnosti působil především v liturgii, anebo u něho došlo k určitému vývoji, který jáhni popisují jako *uvědomění si hodnoty jáhenství a uvědomění si smysluplnosti jáhenství jako samostatného svěcení*.

Jiným motivem je *touha po kněžství*, v presbyterském slova smyslu. Jde často o jáhny, kteří byli vyloučeni ze semináře z politických důvodů v 50. letech nebo v době normalizace. Jáhni, kteří vstupovali s tímto motivem do jáhenství, nepopírají, že jde o „*nahrážku za kněžství*“. I když zde často dochází k *sakramentalizaci* a *liturgizaci*, nebo dokonce jakési *presbyterizaci* jáhenství, kdy se jáhen snaží vykonávat svou službu tak, aby byla co nejvíc podobná kněžské, jsou také jáhni, kteří i přes pocit stálého povolání ke kněžství objevili hodnotu samostatné jáhenské služby. Tito jáhni nevyklučují, že by přijali kněžské svěcení, například kdyby byl dobrovolně celibát, zároveň se však plně a zodpovědně věnují diakonii. Patří sem však také jáhni, kteří se připravovali na tajné kněžské svěcení. Buď však stačili přijmout jen jáhenské svěcení, nebo na ně ani nestačili dokončit přípravu, a vše přerušila revoluce v roce 1989. Poté, když bylo možno studovat teologii oficiálně, byli vysvěceni na jáhny buď *sub condicione*, pokud byly pochybnosti ohledně tajného svěcení, nebo byli řádně vysvěceni, pokud dokončili formaci, kterou revoluce přerušila.

Významným motivem je *rozhodnutí se pro jáhenství jako takové*. Většinou se objevuje tento motiv u mužů, kteří byli nějakým způsobem teologicky vzděláni a měli

⁸ Literatura uvádí také jinou typologii motivace k jáhenskému svěcení:

- a) Nevysvěcení kněží-presbyteri v 70. letech; tajně svěcení řeholníci, nevysvěcení absolventi kněžského semináře v 50. letech, kteří se oženili, ženatí i svobodní muži po r. 1990. Srov. J. PALA, „Služba trvalého jáhna v církvi,“ in *Katolický týdeník*, roč. 11, 2000, č. 9, s. 2.
- b) Nevysvěcení absolventi kněžského semináře v 50. letech; dlouhodobí dobrovolní spolupracovníci, kteří tak rozvinuli tuto službu; zralí otcové rodin pracující v civilním zaměstnání; mladí muži počítající s rodinou a nepočítající s plným angažmá v církvi; ti, kdo chtějí sloužit v církvi bez celibátu; ti, kdo chtějí patřit z různých důvodů mezi klérus. Srov. A. OPATRŇÝ, *Pastorace v postmoderní společnosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 96.

určitou představu o tom, jak by mělo jáhenství vypadat. Ovšem spíše než přímá diakonie byla motivem diakonie pro církve. To znamená, že například chtěli pomoci vlastní farnosti, ovšem jako jáhni, podobně jako u motivu pod bodem 1. Případně pracovali v církvi jako úředníci konzistoře nebo katecheté a svou práci již chápali jako diakonii pro církve a chtěli tuto službu podpořit a rozvinout *svěcením ke službě*. Do této kategorie patří také jáhni, kteří se v civilním zaměstnání věnovali přímo diakonii. Například když v době socialistické republiky jako zaměstnanci nemocnice přinášeli tajně svaté přijímání nemocným. Patří sem i ti z jáhnů, kteří byli například natolik zaskočení nějakou sociální nespravedlností, že začali uvažovat o tom, jak by mohli pomoci, až dospěli k jáhenské službě.

Zvláštním případem, ovšem ne zcela ojedinělým, je skutečnost, že u některých jáhnů přišlo povolání jakoby „zvenčí“. Většinou farář kvůli stáří nebo nemoci navrhl vhodnému laikovi ve farnosti, např. pokud ze zájmu studoval teologii, aby mu pomohl s péčí o farnost. Dokonce řeholník, bývalý farář, který odcházel po r. 1990 z farní správy zpět do řádu, sehnal pro diecézi za sebe jako náhradu laika, kterému navrhl, aby se stal jáhnem a převzal uprázdněnou farnost. Podobnou roli jako farář sehrála také u jednoho z jáhnů manželka, která mu o jáhenství řekla: „To je něco pro tebe, tomu by ses měl věnovat.“

5. NÁPLŇ JÁHENSKÉ SLUŽBY VE FARNOSTECH

Každý jáhen má být a ve většině případů i je zapojen do pastorační práce v nějaké farnosti. V pracovním vztahu jáhna k farnosti můžeme rozlišit dva níže popsané modely. Záleží zde ale také vždy na okolnostech, zda jáhen vykonává stále své původní civilní zaměstnání, nebo s přijetím svěcení změnil zaměstnání a stal se výlučně zaměstnancem církve. Termíny, kterými jsou nadepsány jednotlivé způsoby realizace jáhenské služby ve farnosti, jsou vytvořeny uměle, a to tak, aby co nejlépe popisovaly konkrétní způsob služby. Pracovní vztah jáhna k farnosti se může uskutečňovat dvěma základními způsoby:

5.1 Jáhen – administrátor farnosti

Podle současného kanonického práva může být jáhnovi svěřena péče o farnost nebo farnosti s tím, že je službou pro tyto farnosti pověřen také kněz, který v nich vykonává především svátostnou službu (slavení eucharistie a svátosti smíření) a povinnosti faráře, které nelze na jáhna převést. Kodex mluví výslovně o tom, že jáhnovi je svěřena *účasť na pastorační péči o farnost* a že pověřený kněz *řídí pastorační péči*.⁹

Skutečná situace je však často jiná. Kněz i jáhen mají každý na starosti velké území, které čítá hned několik původních, nikdy nezrušených farností, které jsou často spravované *excurendo* již několik desítek let. Kněz je však z hlediska kanonického práva farářem na celém území. Ovšem takový farář je potom natolik vytižen prací pro jemu přímo svěřené farnosti, že nemá čas *řídít* oba „bloky farností“, a jáhen

⁹ Srov. CIC 1983, k. 517.2

se o ten, který mu byl přímo svěřen, stará sám. Tedy nemá podíl na pastorační službě, ale pracuje prakticky nezávisle. Farář ve farnosti nebo farnostech spravovaných jáhnem stačí pouze vysluhovat svátosti smíření a eucharistie. Z tohoto nejasného stavu často pramení řada napětí mezi farářem a jáhnem. Farář totiž pastoraci ve farnosti svěřené jáhnovi neřídí. A to ve smyslu slova řídit: tedy dávat obecné pokyny pracovníkům pracujícím samostatně. Buď tedy ve farnosti jen vysluhuje svátosti, což je mnohem častější, nebo zasahuje do pastorační činnosti nad rámec smyslu k. 517.2, což jsou spíše jednotlivé výjimky. Vzájemné kompetence, které by zřejmě mělo řešit partikulární právo v provincii nebo diecézi, nejsou nijak popsány nebo stanoveny. Otázkou také je, zda pověřeným knězem musí být zrovna farář sousední farnosti, který je dostatečně zatížený pastorací ve vlastních farnostech. Právo nepředepisuje, že musí jít právě o sousedního faráře, ale pouze konstatuje, že řízení práce jáhna v jím spravované farnosti má být svěřeno určitému knězi. Nabízí se tak myšlenka, že by mohl být v diecézi kněz nebo kněží určení jen pro takové farnosti, např. *biskupský vikář pro farnosti bez faráře*.

5.2 Jáhen – farní vikář

Někteří z jáhnů jsou ustanovováni biskupy k *jáhenské službě* pro určitou farnost nebo i vikariát, resp. děkanát.¹⁰ Smyslem tohoto ustanovení je pomáhat farářům při správě farnosti nebo farností. Především takto pracují jáhni s civilním povoláním, kteří jako administrátoři působí jen výjimečně. V tomto případě, i když jáhen v mnohém zastupuje *farního vikáře*,¹¹ lze říci, že jde o autentickou jáhenskou službu. Jáhen má totiž sice v různé míře, ale přece jen na starosti diakonickou práci ve farnosti. Jáhni tak bývají také často ustanovováni jako *administrator in materialibus*. To znamená, že mají prakticky plně na starosti péči o hmotnou stránku farnosti. Administrativní práce patří také k řádné jáhenské službě.¹² Vedle toho se však věnují také pastoraci. Pokud je jáhen ustanoven pro vikariát nebo děkanát, znamená to, že pomáhá ve více farnostech, které nepatří pod jednoho faráře. Způsob, jakým pracují v těchto farnostech, upravuje jejich dekret. V zásadě jde opět o práci podobnou té, kterou předepisuje kanonické právo farním vikářům.¹³ Pokud je jáhen ustanoven pro farnosti spravované různými faráři, vede to často ke střetu zájmů mezi těmito farnostmi. Dochází však také k problémům opačného charakteru, kdy o jáhna není ve vikariátu nebo v sousedních farnostech ze strany farářů zájem. Nicméně tato služba jáhna, který má v popisu práce především příležitostné zastupování hned několika nepřítomných nebo nemocných farářů, není celkově šťastná, protože silně popírá autenticitu jáhenství.

¹⁰ V některých diecézích se používá nebo používalo formulace *ke kaplanské službě v rámci jáhenského svěcení*. Zde je třeba připomenout, že je však míněna služba farního vikáře (např. CIC 1983 k. 545nn.). Za kaplany označuje právo jiné svěcené služebníky církve. Srov. CIC 1983 k. 564–572.

¹¹ Srov. např. CIC 1983, k. 545.2.

¹² Srov. LG 29.

¹³ Srov. tamtéž.

Zcela novým řešením je následující konkrétní ustanovení: Jáhen byl nejprve ustanoven k *jáhenské službě* při kostele, u kterého je pouze *duchovní správa*, která je svěřena *rektorovi*.¹⁴ Později byl jáhnovi změněn dekret na *rector in materialibus*. Jedná se zde o zřetelný posun v chápání jáhenské služby. Administrátor farnosti totiž pouze zastupuje neobsazený úřad faráře,¹⁵ zatímco rektor kostela je prakticky samostatným duchovním.¹⁶ Takže jáhen má podíl na plném úřadu, ne na provizorním. Tato praxe může vést k úvaze, zda by nebylo vhodnější, kdyby jáhni byli ustanovováni podobně jako rektori kostelů, tedy bez územní pravomoci, jako služebníci zodpovědní za společenství kolem určitého kostela. Kanonické právo totiž vztah rektor–farář řeší mnohem detailněji¹⁷ než vztah jáhen administrátor–řídící farář.¹⁸ Související změnou by samozřejmě bylo zrušení stávajících neobsazených farností a změna statutu kostelů z farních na filiální.

Plně diakonická jáhenská služba jáhna ve farnosti, tedy plná péče o diakonickou stránku farní pastorače, se v našich diecézích zřejmě prakticky nevyskytuje.

6. VZTAH MEZI CIVILNÍM ZAMĚSTNÁNÍM A JÁHENSTVÍM

Civilním zaměstnáním jáhna se rozumí takové zaměstnání, které nemá žádný vztah k pastorači ve farnosti nebo k diakonii, jinak řečeno, které nemá žádný přímý vztah k církevní službě jáhna. Zaměstnání jáhnů, kteří pracují jako zaměstnanci církve nebo jako zaměstnanci organizací, kam byli církví vysláni (vězeňská duchovenská služba), zde není chápáno jako civilní. Pokud však jáhen pracuje například jako lékař a veškerá jeho pastorační služba v nemocnici je dobrovolná, jde o civilní zaměstnání. Ať už civilní zaměstnání jáhni po svěcení opustili, nebo v něm setrvali, vnímají takto nabyté zkušenosti jako přínosné pro jáhenskou službu; je jedno, zda ve farnosti nebo v diakonii. V neposlední řadě umožňují takové zkušenosti jáhnům pracujícím profesionálně získat např. soukromým podnikáním prostředky pro lepší zajištění rodiny.

Problematictější však je již zmiňovaný konflikt mezi civilním zaměstnáním a dobrovolnou službou v pastorači. Jáhen totiž musí stále volit mezi zodpovědností vůči rodině, zodpovědností vůči farnosti, zodpovědností vůči diakonii a také zodpovědností vůči své civilní profesi.

Není známo, že by se kvůli své práci pro církev jáhen dostal do problémů v civilním zaměstnání. Tedy že by například došlo k nějaké diskriminaci nebo k ukončení pracovního poměru jen proto, že jde o svěceného služebníka církve.

¹⁴ Srov. CIC 1983, k. 556–563.

¹⁵ CIC 1983, k. 539.

¹⁶ Srov. CIC 1983, zejména k. 562, dále k. 561.

¹⁷ Srov. CIC 1983, k. 556–563.

¹⁸ Srov. CIC 1983, k. 517.2.

7. VZTAH JÁHNŮ K PŘÍPADNÉMU KNĚŽSTVÍ

Často je více než patrné, že část jáhnů v této službě realizuje své povolání nebo touhu po službě kněžské. Proto byla v průzkumu jáhnům také položena otázka, zda by v případě, že by to bylo možné, přijali kněžské svěcení. Cílem bylo zjistit, zda jáhni přijímají jáhenské svěcení spíše kvůli tomu, že cítí povolání k některé z forem diakonie, nebo spíše kvůli tomu, že kvůli předpisu celibátu nemohou být kněžími. Na otázku odpovědělo všech 25 jáhnů zapojených do průzkumu. Při položení otázky o přijetí kněžského svěcení jim bylo nabídnuto celkem pět variant. Výsledky odpovědí na tuto otázku ukazuje tabulka č. 2.

Tabulka 2. Přijal byste, pokud by to bylo možné, kněžské svěcení?

	ANO	SPÍŠE ANO	NE	SPÍŠE NE	NEVÍM
odpovědi	3	2	11	8	1

Z tabulky je patrné, že více než 75 % jáhnů zřejmě skutečně realizuje svou svátost svěcení v jáhenské službě. Ke kněžské službě inklinuje necelá čtvrtina všech jáhnů, zatímco nerozhodná je ani ne desetina z jáhnů, kteří se průzkumu zúčastnili. Naprosto potom kněžské svěcení vylučuje téměř polovina jáhnů (44 %). To vše ukazuje na skutečnost, že jáhenství není většinou náhražkovým řešením. Přesto by se 20 % těch, kteří mají k presbyterskému svěcení blíže, nemělo zcela přehlížet.

8. ZÁJEM O JÁHENSKÁ POVOLÁNÍ

Průzkum provedený formou dotazníku měl zjistit, zda studenti teologie a příbuzných oborů uvažují o jáhenské službě, zda o ní uvažují proto, že nechtějí kvůli předpisu celibátu nebo kvůli způsobu formace přijmout kněžské svěcení, a dále zda by studenti uvažující o jáhenství chtěli svěcení přijmout dříve než v 35 letech. V poslední otázce dotazníku měli studenti možnost prezentovat představy o své případné jáhenské službě. Z obou fakult (TF JU a CMTF UP) odpovídalo 34 studentů z celkového počtu 76 studentů, kteří v dané době studovali obor teologie, resp. pastorační a sociální asistent.

Tabulka 3. Uvažujete o přijetí jáhenství jako trvalý jáhen?

	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE	NEVÍM
odpovědi	7	5	8	8	6

Tabulka dobře ukazuje, že velká část studentů denního studia teologie o jáhenství neuvažuje (celkem 46 %). Počet těch, kdo o stálém jáhenství uvažují, se jeví jako poměrně vysoký (celkem 36 %). Z reflexí od respondentů, které se objevily v odpo-

vědích na poslední otázku, je patrné, že mnozí o jáhenství vůbec neuvažovali, a poprvé se nad touto možností ve svém životě zamysleli až při vyplňování dotazníku. Necelá čtvrtina respondentů je však pro stále jáhenství rozhodnuta (21 %). To je poměrně vysoké číslo.

Ostatní otázky z dotazníku jsou vyhodnoceny u těch studentů, kteří odpověděli *ano* nebo *spíše ano* na první otázku, tedy u těch, kteří o jáhenství uvažují. Odpovědi studentů ukazují následující dvě tabulky. Jejich výpovědi jsou (pro malý počet respondentů) jen hrubě informativní.

Tabulka 4. *Přijal byste jako stálý jáhen v případě dobrovolného celibátu nebo vydávání dispensu osvědčeným ženatým mužům kněžské svěcení?*

	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE	NEVÍM
odpověď na 1. otz. <i>ano</i>	5	1	0	1	0
odpověď na 1. otz. <i>spíše ano</i>	3	0	1	0	1

Tabulka 5. *Chtěl byste v případě zájmu o stále jáhenství přijmout svěcení hned po ukončení studia a formace, tedy nikoliv až v 35 letech, jak předepisuje CIC?*

	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE	NEVÍM
odpověď na 1. otz. <i>ano</i>	7	0	0	0	0
odpověď na 1. otz. <i>spíše ano</i>	3	2	0	0	0

Z čísel v tabulce č. 4 je poznat, že většina studentů o jáhenství uvažuje kvůli předpisu celibátu. Pokud by byl celibát dobrovolný, rozhodli by se pravděpodobně pro kněžství. Tuto skutečnost dokresluje i další tabulka (č. 5), která ukazuje, že studenti by rádi nastoupili do pastorační služby hned po ukončení studia a formace, a to jako svěcení služebníci.

Uvedené údaje ukazují, že i mezi denními studenty teologie panuje zkreslený pohled na jáhenskou službu. Pravděpodobnější však je, že jáhenství chápou jen jako náhražku za kněžství, které nechtějí přijmout s předpisem celibátu. Ovšem takto k jáhenství přistupovala zpočátku i řada současných jáhnů, a mnoho z nich po vysvěcení svůj názor změnilo. Jak ukázal průzkum mezi jáhny, nyní chápou svou službu jako autentickou a další svěcení by často už ani přijmout nechtěli.

Vztah studentů denního studia k jáhenství mají popsat také jejich odpovědi na poslední otázku. Tam měli studenti vlastními slovy vyjádřit, jak by si svou vlastní jáhenskou službu představovali. Tedy co by chtěli jako jáhni dělat. Většina odpovědí potvrzuje závěry z předešlých dvou tabulek. Tedy, že by se studenti chtěli jako jáhni věnovat především farní pastorační službě, liturgii, péči o farnost bez kněze. Více už k jáhenské službě patří příprava na svátosti, kterou by chtěli studenti v poměrně hodně případech vykonávat. Výjimečně byla zmíněna evangelizace (jednou), dále

péče o mládež (dvakrát), služba v nemocnici (jednou), tedy práce, které mají více nebo zcela diakonický charakter, jak je chápán v užším smyslu.

Někteří z ostatních studentů, zvláště ti, kteří odpovíděli na první otázku *spíše ne*, také odpověděli i na další otázky. Krátký přehled jejich odpovědí je zde pouze pro dokreslení. Je totiž zajímavé, že jejich představy o práci jáhna měly k naplňování diakonie mnohem blíže, než představy těch, kdo o jáhenství více uvažují. V odpovědi na otázku o přijetí dalšího svěcení odpovídali spíše záporně a jáhenské svěcení by případně také přijali raději hned po skončení přípravy, ale často také nebyli v této otázce rozhodnutí. Jáhenskou službu vidí několikrát v péči o sociálně slabé nebo potřebné, dále ve službě v nemocnicích, evangelizaci a také při vzdělávání – katecheze dospělých. Služba ve farnosti se objevuje jen výjimečně. Paradoxně tedy mají tito studenti o jáhenské službě autentičtější představy než ti, kdo svůj zájem o jáhenství jasně vyjádřili. Vhodné profilaci jáhenské služby by jako jáhni tedy spíše přispěli tito studenti.

9. ZÁVĚR

Na závěr se nejprve pokusme odpovědět na druhou z otázek položených v úvodu, otázku ohledně zájmu o jáhenskou službu. Z uvedených výsledků průzkumu je patrné, že zájem o jáhenskou službu sice mezi studenty denního studia teologie a příbuzných oborů je, ale jejich představy o případné budoucí jáhenské službě jsou spíše zkreslené. Tedy směřují oním *presbyterizujícím* směrem, který redukuje jáhenství na službu, kterou by snad pracovně šlo popsat jako *sub-presbyter*. Jáhen se v tomto pojetí stává pouze neúplným knězem, kterému se svou službou podobá do té míry, do jaké mu to umožňuje jeho svěcení.

Jáhenství je ovšem samostatný stupeň svátosti svěcení, či lépe řečeno samostatná služba, stojící vedle služby kněžské pod službou biskupskou.¹⁹ Jak bylo zmíněno výše, jáhenství je *svátost církve obrácená k potřebným*. Svátostnost jáhenské služby je tu potom proto, že si církev od začátku uvědomovala význam svého diakonického poslání, a to do té míry, že ho některým svým členům světila zvláštním svátostným způsobem.

Zdá se, že právě toto si stále více uvědomují současní čeští a moravští jáhni, a proto by mohla být pozitivní i odpověď na první otázku, zda současní jáhni vykonávají svou službu pro církev a svět. Situace je ovšem poněkud složitější. Protože to, že si tento význam jáhenské služby uvědomují, ještě neznamená, že v této službě církvi a světu vždy skutečně jsou. Stále dosti vysoký počet jáhnů je zapojen neúměrně do farní pastorace, kde zastupují kněze, což je často skutečně nutné, ale znamená to též současně, že se nevěnují vůbec nebo minimálně vlastní diakonické pastorači. Tedy péči o potřebné ve farním společenství, ale i o potřebné, často nevěřící nebo hledající, v jeho okolí. Jáhnové však s tímto stavem nejsou smíření

¹⁹ Srov. B. POTIER, „Svátostnost jáhenství,“ in *Služba trvalých jáhnů I*, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském 1998, s. 4. Srov. také C. PORRO, „Jaká vize církve pro jáhenství?“ in *Služba trvalých jáhnů I*, s. 33, 39 a 40. Srov. také W. BEINERT, *Slovník katolické dogmatiky*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994, s. 68.

a rádi by dostali prostor pro realizaci diakonie. To se může podle životních okolností každého z jáhnů dít různým způsobem: jak ve farnosti, tak ve speciální pastoraci, tak také v diakonii pro církve. Například jako „kaplani“ pro mládež, jako vojenští duchovní, jako vedoucí pracovníci církevních zařízení. Například v armádě zatím žádný jáhen nepůsobil, i když s tím příslušné smlouvy počítají.

Tato touha po skutečné realizaci jáhenství v diaconické službě církve se objevuje jak u jáhnů, kteří jáhny vždy chtěli být, tak i u jáhnů, kteří do jáhenství vstupovali s nevyjasněnými představami o své budoucí službě, a konečně i u jáhnů, kteří by raději byli kněžími. Můžeme tak proto mluvit o *procesu uvědomování si jáhenské identity*. Tedy, že sami jáhni, často původně jinak motivovaní, sami hledají a nacházejí formy a prostředky, jak své jáhenství naplnit tak, aby bylo přínosem pro církve a svět, a především aby mělo v současném církevním a společenském kontextu smysl a opodstatnění.

The Deacons in the Czech and Moravian Dioceses

Key words: pastoral ministry; deacons; priesthood

Abstract: Nowadays, pastoral ministry is understood more in its diaconal dimension than it used to be over the past decades. In the Catholic Church, deacons are involved in it in a specific way. Their ministry is still a new phenomenon looking for its identity. The above text is dealing with two questions: firstly, how the deacons in the Czech and Moravian dioceses exercise their diaconal ministry, and secondly, if there are any potential candidates interested in diaconate. As for the first question, the text introduces the results of a qualitative research (using structured interviews) conducted within a group of 25 deacons. As far as the other question is concerned, there are the results from questionnaires given to theology students (excluding candidates of priestly ordination) at St. Cyril and Methodius Faculty of Theology, Palacký University, and at the Faculty of Theology, University of South Bohemia. About one third of the total number of permanent deacons in the Czech Republic, which is 136, work in pastoral ministry full-time, others do this work voluntarily, and a few are employed by the Church outside the pastoral area. The text is dealing with the motives of becoming a deacon and their gradual development, with the question of prospective priestly ordination, if possible, and finally with the students' interest in diaconate or non-celibacy priesthood.